

YETTI YOSH INQIROZI, UNING SABABLARI VA ALOMATLARI

Axborot texnologiyalari va menejment universiteti

Ijtimoiy fanlar fakulteti psixologi fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Egamberdiyev Farhod Tuxtayevich

Ibrohimamin@mail.ru

Axborot texnologiyalari va menejment universiteti

Boshlang'ich ta'lim yo'nalishi talabasi

Muhammadiyeva Komila Baxtiyor qizi

Annotatsiya. *Mazkur maqolada yetti yosh inqirozining psixologik mohiyati, uning kelib chiqish sabablari va asosiy alomatlari ilmiy jihatdan tahlil qilinadi. Shuningdek, bolalarning maktabga moslashuv jarayonida yuzaga keladigan psixologik o'zgarishlar ko'rib chiqiladi. Tadqiqot natijalari asosida ota-onalar va pedagoglar uchun amaliy tavsiyalar ishlab chiqilgan.*

Kalit so'zlar: *Yetti yosh inqirozi, bolalar psixologiyasi, rivojlanish bosqichi, maktabga moslashuv, psixologik o'zgarish*

Annotation *This article analyzes the psychological nature of the seven-year-old crisis, its causes, and main symptoms. It also examines the psychological changes occurring during children's adaptation to school. Based on the findings, practical recommendations for parents and teachers are provided.*

Keywords: *Seven-year crisis, child psychology, developmental stage, school adaptation, psychological changes*

Аннотация: *В статье рассматривается психологическая сущность кризиса сем лет, его причины и основные симптомы. Также анализируются изменения, происходящие в процессе адаптации ребенка к школе. На основе исследования предложены практические рекомендации для родителей и педагогов.*

Ключевые слова: *кризис Сем лет, детская психология, этап развития, адаптация к школе, психологические изменения*

Yetti yosh davri bolalar psixologiyasida muhim bosqichlardan biri hisoblanadi. Bu davrda bola hayotida tub burilish yuz beradi, ya'ni u maktab ta'limiga qadam qo'yadi va yangi ijtimoiy rolni egallaydi. Shu sababli ushbu bosqich ko'pincha "inqiroz davri" sifatida tavsiflanadi.

O'zbek psixolog olimlari tomonidan olib borilgan tadqiqotlarda ham ushbu davrning ahamiyati alohida ta'kidlanadi. Jumladan, E.G'. G'ozievning ta'kidlashicha, bu davrda bolaning shaxs sifatida shakllanish jarayoni yangi bosqichga ko'tariladi [1. 144-145]. Zamonaviy psixologiya fanida bolalik davrining har bir bosqichi shaxs rivojlanishining muhim va o'ziga xos davri sifatida e'tirof etiladi. Ayniqsa, maktab yoshiga o'tish davri bo'lgan yetti yosh bosqichi bolaning psixik rivojlanishida tub burilish yasovchi davr hisoblanadi. Ushbu davrda bola hayotida yangi ijtimoiy muhit, yangi talablar tizimi va yangi faoliyat turi – o'quv faoliyati paydo bo'ladi. Bu esa uning nafaqat tashqi xulq-atvoriga, balki ichki psixologik jarayonlariga ham sezilarli ta'sir ko'rsatadi.

Ilmiy adabiyotlarda ushbu davr ko'pincha "Yetti yosh inqirozi" sifatida tavsiflanadi. Bu inqiroz bolaning avvalgi rivojlanish bosqichidan yangi bosqichga o'tishi jarayonida yuzaga keladigan ichki qarama-qarshiliklar va psixologik o'zgarishlar bilan izohlanadi. Shu davrda bola o'zini shaxs sifatida anglay boshlaydi, o'z imkoniyatlari va cheklovlarini tushunishga harakat qiladi hamda atrof-muhit bilan munosabatlarini qayta quradi. Natijada uning xulq-atvorida yangicha belgilar, jumladan mustaqillikka intilish, kattalarga nisbatan tanqidiy munosabat va emotsional beqarorlik kabi holatlar kuzatiladi.

Tadqiqot metodologiyasi. Mazkur tadqiqotda quyidagi metodlardan foydalanildi:

- ✓ Ilmiy adabiyotlarni tahlil qilish
- ✓ Taqqoslash va umumlashtirish
- ✓ Kuzatuv metodi
- ✓ Psixologik yondashuvlar asosida tahlil

Tadqiqot jarayonida o'zbek psixolog olimlarining ilmiy ishlari asosiy manba sifatida olindi. Mazkur tadqiqot ishida yetti yosh inqirozining psixologik

xususiyatlarini o'rganish, uning sabablari va alomatlarini ilmiy jihatdan asoslash maqsadida kompleks metodologik yondashuvdan foydalanildi. Tadqiqot jarayoni tizimli va izchil tarzda olib borilib, unda nazariy hamda empirik metodlarning uyg'unligi ta'minlandi.

Avvalo, ilmiy adabiyotlarni tahlil qilish metodi asosida bolalar psixologiyasi, rivojlanish psixologiyasi hamda pedagogik psixologiyaga oid o'zbek olimlarining ilmiy ishlari o'rganildi. Ushbu metod yordamida yetti yosh inqirozining nazariy asoslari, uning rivojlanish qonuniyatlari hamda psixologik talqinlari umumlashtirildi. Xususan, E.G'. G'oziev, V.M. Karimova, Z.T. Nishonova va boshqa olimlarning tadqiqotlari mazkur ishning ilmiy-nazariy asosini tashkil etdi.

Tahlil. Yetti yosh inqirozining sabablari

Yetti yosh inqirozining yuzaga kelishiga bir qator omillar sabab bo'ladi:

1. Ijtimoiy muhitning o'zgarishi

Bola bog'chadan maktab muhitiga o'tadi. Bu esa yangi qoidalar va majburiyatlarni talab qiladi. V.M. Karimovanning fikricha, bu jarayon bola psixikasida muhim o'zgarishlarni yuzaga keltiradi [2. 98-99].

2. Faoliyat turining almashinuvi

O'yin faoliyati o'rnini o'quv faoliyati egallaydi. Bu esa bolaning diqqat, xotira va tafakkur jarayonlariga yangi talablar qo'yadi [1. 152-153].

3. Mustaqillikka intilish

Bola o'zini mustaqil shaxs sifatida namoyon etishga harakat qiladi. Bu esa ba'zan kattalar bilan ziddiyatlarga olib keladi [3.67-68].

4. Psixologik yetilish

Bu davrda bolaning ichki dunyosi rivojlanadi, o'zini anglash kuchayadi [4.120-121].

Yetti yosh inqirozining asosiy alomatlari

Quyidagi belgilar ushbu davr uchun xarakterlidir:

1. Qaysarlik va o'jarlik
2. Kattalarga nisbatan qarshilik
3. Emotsional beqarorlik

4. Mustaqillikka intilish
5. Tanqidga sezuvchanlik
6. O'zini kattalardek tutishga harakat qilish

E.G'. G'oziev ushbu holatlarni bolaning ichki qarama-qarshiliklari bilan izohlaydi [1. 160-161].

Psixologik xususiyatlar

Bu davrda quyidagi jarayonlar rivojlanadi:

1. Refleksiya (o'zini baholash)
2. Ichki nutq
3. Axloqiy me'yorlarning shakllanishi
4. Irodaviy sifatlarning rivojlanishi

Karimova V.M. ta'kidlaganidek, aynan shu davrda bolaning shaxsiyati faol shakllana boshlaydi [2. 105-106].

Xulosa va takliflar. Yetti yosh inqirozi bolaning psixologik rivojlanishida tabiiy va zarur bosqich hisoblanadi. Ushbu davrni to'g'ri tashkil etish va qo'llab-quvvatlash orqali bolaning keyingi rivojlanishiga ijobiy ta'sir ko'rsatish mumkin. Yetti yosh inqirozi bolaning ontogenetik rivojlanish jarayonida muhim va qonuniy bosqichlardan biri hisoblanadi. Ushbu davr nafaqat tashqi ijtimoiy muhitning o'zgarishi, balki bolaning ichki psixik tuzilmasida yuz beradigan sifat jihatidan yangi o'zgarishlar bilan ham xarakterlanadi. Mazkur bosqichda bolaning o'z-o'zini anglash darajasi sezilarli ravishda ortadi, refleksiv faoliyati shakllanadi hamda u o'z xatti-harakatlarini ijtimoiy me'yorlar asosida baholay boshlaydi. Bu esa o'z navbatida uning shaxs sifatida shakllanish jarayonini yangi bosqichga olib chiqadi.

Tahlillar shuni ko'rsatadiki, yetti yosh inqirozining asosiy mohiyati bolaning avvalgi rivojlanish bosqichidan yangi bosqichga, ya'ni o'quv faoliyati yetakchi o'rin egallaydigan davrga o'tishi bilan bevosita bog'liqdir. Ushbu jarayonda bolaning motivatsion sohasi tubdan o'zgaradi, irodaviy sifatlari rivojlanadi hamda emotsional barqarorligi qayta shakllanadi. Natijada uning xulq-atvorida qaysarlik, mustaqillikka intilish, ichki qarama-qarshiliklar va emotsional beqarorlik kabi belgilar namoyon

bo'ladi. Biroq bu holatlar salbiy jarayon sifatida emas, balki rivojlanishning tabiiy ko'rinishi sifatida baholanishi lozim.[5. 130-131]

Ilmiy manbalar tahlili shuni tasdiqlaydiki, mazkur inqiroz davri bolaning shaxsiy pozitsiyasi, ijtimoiy rollarni anglash darajasi hamda axloqiy qadriyatlari shakllanishida muhim ahamiyat kasb etadi. Aynan shu davrda bola o'zining jamiyatdagi o'rnini anglay boshlaydi, o'ziga nisbatan talablar qo'yadi va atrofdagilar bilan munosabatlarini yangi asosda qurishga intiladi. Shu sababli, yetti yosh inqirozini to'g'ri boshqarish va pedagogik hamda psixologik jihatdan qo'llab-quvvatlash bolaning keyingi rivojlanish bosqichlariga ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, ushbu inqirozning kechish darajasi ko'p jihatdan oilaviy muhit, ta'lim-tarbiya jarayonining to'g'ri tashkil etilishi va bolaning individual psixologik xususiyatlariga bog'liqdir. Agar ota-onalar va pedagoglar tomonidan bolaga nisbatan tushunish, sabr-toqat va individual yondashuv ta'minlansa, mazkur davr nisbatan yengil va konstruktiv tarzda kechadi. Aksincha, noto'g'ri yondashuvlar bolaning psixik rivojlanishida salbiy oqibatlarni keltirib chiqarishi mumkin.

Umuman olganda, yetti yosh inqirozi bolaning shaxs sifatida shakllanishida muhim ahamiyatga ega bo'lib, u keyingi psixik rivojlanish uchun zarur poydevor vazifasini bajaradi. Shu boisdan mazkur davrni chuqur ilmiy o'rganish, uning qonuniyatlarini aniqlash va amaliyotda samarali pedagogik-psixologik yondashuvlarni qo'llash bugungi kunning dolzarb ilmiy-amaliy vazifalaridan biri hisoblanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. G'oziev E.G'. Umumiy psixologiya. – Toshkent: Universitet, 2010. – 280 b. (145–160-betlar)
2. Karimova V.M. Psixologiya. – Toshkent: O'qituvchi, 2002. – 320 b. (98–105-betlar)
3. Nishonova Z.T. Rivojlanish psixologiyasi. – Toshkent: Fan, 2006. – 240 b. (65–70-betlar)

4. Tojiboyeva R.A. Bolalar psixologiyasi. – Toshkent: Tafakkur, 2015. – 200 b. (118–125-betlar)
5. Qodirov B.R. Yosh davrlari psixologiyasi. – Toshkent: O‘zbekiston, 2008. – 260 b. (130–140-betlar)
6. Rasulov A.A. Pedagogik psixologiya. – Toshkent: Ilm Ziyo, 2012. – 300 b. (150–160-betlar)
7. Эгамбердиев Ф. Т. СПОРТЧИЛАРДА ИРОДАВИЙ СИФАТЛАРНИ ШАКЛЛАНТИРИШ-ПСИХОЛОГИК МУАММО СИФАТИДА //PSIXOLOGIYA Учредители: Бухарский государственный университет. – №. 1. – С. 116-118.
8. Эгамбердиев Ф. Т. ПСИХОЛОГИЧЕСКАЯ СПЕЦИФИКА ПРОЯВЛЕНИЯ ВОЛЕВЫХ КАЧЕСТВ В СПОРТЕ //MODERN SCIENTIFIC CHALLENGES AND TRENDS. – 2021. – С. 24.
9. KICHIK MAKTAB YOSHIDAGI BOLALARDA IJTIMOIIY MOSLASHUV JARAYONIA EF Tuxtayevich. Shokh Articles Library 1 (1)
10. TA'LIM JARAYONIDA O'QUV JAMOASINI BOSHQARISHNING PSIXOLOGIK ASOSLARI EF Tuxtayevich Лучшие интеллектуальные исследования 66 (2), 360-366